

OBSAH.

I. V jizbě chudé chaty probudil se nemocný dědoušek a oznamuje svému vnoučku, malému Janíčkovi, že blíží se jeho konec. Viděl ve snu svého otce hrajiícího na své housle, jakoby ho volal... Umírá rád, těší se na klid a blaženost jiného života, starost působí mu jen vnouček, jenž zůstane ve světě samotén. Co mu zanechá? Sen poslední noci připomněl mu staré housle. Ty odevzdává Janíčkovi a vydechuje svou čistou duši. Janíček s výkřikem klesá na tělo mrtvého děda.

II. Přejde řada let. Janíček vyrostl v statného junáka Janíka, jenž rád účastní se zpěvu a tance mládeže pod lipou na návsi, zvláště je-li tam švarná Lenka, která má jej upřímně ráda. Ale od poslední zábavy stala se s ním velká proměna. Bůhví odkud, přišla mezi mládež krásná Silvana s lesním květem ve vlasech a když tančila, sotva nožkou země se dotýkala. Jano jen kolem ní se točil, Lenky si již nevšímáje, ale Silvana zmizela mu najednou stejně tajemně jako přišla. — Zase zpívající tančí šohaji i děvčata pod lipou. Jen Jano, jenž od poslední zábavy žil jako ve snách — hraje jen na staré housle a díváje se k lesu, — sedí samotén opodál. Cizinka nepřišla, a hoši škádlí jej posměšnými písničkami. Také Lenka netančí; bolí ji lhostejnost Janíkova a svěruje se se svým trápením staré Hátě. Ta brzy rozřeší věc: je to lesní žínka, jež Janíka okouzliła, ale proti ní pomůže květ úročník, hodí-li jej Lenka, až přijde a bude tančit, do kola. Vypudí jí to a nikdy již se nevrátí. — Silvana přijde, Janík radostně chvátá jí vstříc a shledává, že Silvana jej miluje. Rozjařen, tančí s ní solo, ale Lenka hodí do kola úročník, Silvana vykřikne a prchá k lesu. Lenka jása; důkaz, že to je lesní ženka, je proveden. Ale Jano běží za Silvanou, nedostihne jí však a klesá v poli.

III. Silvana není lesní ženkou. Byla jako nemluvně lesními žínkami matce unesena a lesní ženkou odkojena. Jest v moci krüleduchů, ale stará vědma svěřila jí tajemství: může býti vysvobozena, přijde-li si hoch, jenž jí miluje, sám pro ni jedné noci do lesa. Jano za měsíčné jarní noci jde do lesa hledat svou Silvanu. Hra jeho houslí jí přivábí, a oba vyznávají si svou lásku. Kouzlo minulo. Ale Silvana uvolí se býti Janíkovou žínkou jen, zaváže-li se jí přísahou, že se jí nikdy v hněvu nedotkne ani stéblem, neboť pak znovu by propadla moci kouzelné a musila by se vrátit do lesa mezi lesní žínky již navždy. Janíka za života nikdy již by nesměla obejmouti. Jano pln lásky při luně jí přísahá a odvádí si Silvanu jako poklad nalezený v čarovné noci.

IV. Se Silvanou usměje se na Janíka štěstí a požehnání. Stane se bohatým statkářem a vše se mu daří, takže již lid si šeptá, že Silvana je mocnou vílou. Ale najednou přichází pohroma. Jano odchází do města poručil, aby pokosena byla louka, na žito má dojít až za pár dní, až plně dozraje. Ale po jeho odchodu zachvátí Silvanu neklid; jemný postřeh, jenž zbyl jí z doby, kdy byla lesní ženkou, dává jí tušiti, že přijde strašná bouře, která vše potluče. Proto nařizuje, aby šafář nechal louky a dal posekat, svázat a odvézt žito. Slibuje i dvojnásobnou mzdu, bude-li vše svezeno, než Jano se navrátí. Šafář, ač nerad, vyhová jí, najme půl vesnice a úkol provede: práce se daří, jako by v tom byly čáry, jako v pohádce. Zatím Silvana doma trpí pochybnostmi, neboť nebe zůstává jasné a čisté. Marně hledí ji obveseliti věrná Anča veselými písničkami. Právě když šafář hlásí Silvaně, že přijíždí již poslední vůz, vrací se Jano. Postřehl několik nedozrálých klasů a pohněván, drží je v ruce. Dovědév se, že Silvana poručila kositi žito, ve hněvu klasy těmi udeří jí přes vztaženou ruku. V tom okamžiku promění se Silvana v lesní ženku a mizí, připomínajíc mu, že porušil přísahu. Ale zatím se setmělo a sotva Silvana překročí prah, zarachotí hrom. Přichází krátká, ale prudká bouře s krupobitím. Pozdě poznává Janík, že ženě křivdil a zdrcen klesá. Jeho žito je zachráněno, ale lid přičítá bouři vlivu zlé víly, rotí se a zapalí jeho stodoly. Tupě vyslechno Jano zprávu o tom, i tak, bez krbu a ženy, je žebrák, kterému nezbylo nic než dědův odkaz — staré housle.

V. Odchází do světa se svými houslemi, jde se Jano za podzimní noci před svítáním rozloučit ještě do lesa s místem, odkud si kdysi šťasten Silvanu odváděl. Přemožen únavou, usne tam a vidí ve snu, jak Silvana se k němu sklonila a v jeho housle vdechla kouzlo čarovných tónů. Probudiv se, slibuje si Jano, že bude ji — nejvyšší krásu — hledat po celý život.

VI. Nejen kouzlem vdechnutým do houslí, ale také prací a utrpením stal se Jano slavným mistrem. Mistr Jano hraje jen vlastní skladby a vítězí po celém světě. Hrou jeho houslí stávají se lidé lepšími, králové propouštějí vězně, boháči rozdávají majetek svůj chudým. Lid jásá mu vstříc, králové ho vyznamenávají, redaktori v cizích zemích dotírají na něho všetečnými dotazy, vášnivá kněžna pokleká před ním a žebrá o jeho lásku, ale mistr Jano nemá nikde stání, posmívá se redaktorům, odpuzuje kněžnu — hledá jen svou Silvanu, jež jako velkým poetům, splynula mu s pojmem nejvyšší spirituální krásy a poesie.

VII. Přejde zase řada let. Sestárlý a churav, vrací se mistr Jano se svým impresariem za jasné jarní noci do lesa, kde zkvetlo kdysi jeho štěstí. Chce býti sám, a když se impresario skryl za mohutným kmenem, naposled hraje tu na své housle píseň své nekonečné lásky a touhy, píseň, v níž, mimo impresaria, nikým neslyšen a v posledních okamžicích svého života, dostihuje mety, k níž šel po celý život svůj. Víla Silvana se zjevuje a jako vidina objímá umírajícího mistra, co zpěv jasných duchů vítá jej ve svůj střed, v zářný kraj smíru a spásy.